

BESEDILA V KONTEKSTU SLOVENSKE KULTURE

MIRA KRAJNC IVIČ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
mira.krajnc@um.si

Poznavanje jezika je sinteza izkušnjskega in teoretičnega znanja o jeziku in kulturi. V sodobnih kulturnih in informacijsko-tehnoloških trendih zato poučevanje in učenje jezika le kot sistema ne zadostuje več. Težnje Sveta Evrope k spodbujanju pluralnega jezikovnega in kulturnega okolja so razvidne v novem evropskem dokumentu, v *Referenčnem okvirju za pluralistične pristope k jezikom in kulturam: Zmožnosti in viri* (ROPP). Ta sporazumevalno jezikovno zmožnost nadgrajuje v medkulturno zmožnost, skupne referenčne ravni nadomešča s sedmimi globalnimi zmožnostmi in notranjimi ter zunanjimi viri. Razvijanje globalnih zmožnosti in pridobivanje notranjih virov, tj. znanja, spretnosti in stališč, pa se spodbuja s pluralističnimi pristopi k jezikom in kulturam. S tem jezik ni le orodje ali sredstvo za prenos informacij, ampak jasno izrazilo osebine identitete, njenih vrednot in pripadnosti skupnosti. Vse to je vidno pri tvorjenju in interpretiranju besedila, katerega mentalne sheme kažejo na podobnosti in razlike med komunikacijskimi položaji ter oblikujejo besedilne vrste oz. žanre.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.2.2024.3](https://doi.org/10.18690/um.ff.2.2024.3)

ISBN
978-961-286-854-3

Ključne besede:
besedilo,
SEJO,
ROPP,
kultura,
besedilne vrste

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.2.2024.3](https://doi.org/10.18690/um.ff.2.2024.3)

ISBN
978-961-286-854-3

Keywords:

text,
CERF,
FREPA,
culture,
genre

TEXTS IN THE CONTEXT OF SLOVENE CULTURE

MIRA KRAJNC IVIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
mira.krajnc@um.si

Language proficiency is a synthesis of practical and conceptual understanding of language and culture. Given the prevailing cultural and information technology patterns, it is imperative to acknowledge that teaching and acquiring a language as a system only is no longer satisfactory. The Council of Europe's efforts to promote plurilingual and pluricultural education are evident in *A Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures* (FREPA). In this new document, the improvement of communicative language competence is transformed into the development of intercultural competence, replacing the conventional reference levels with seven overarching global competencies, using both internal and external resources. Pluralistic approaches to languages and cultures facilitate the cultivation of global competences and the accumulation of internal resources, encompassing knowledge, skills, and attitudes. In this manner, language serves not only as a mere instrument or medium for conveying information, but also as an expression of one's personality, their principles, and their affiliation with a certain social group. The production and interpretation of texts reveal the presence of mental schemata that highlight both similarities and contrasts in communicative circumstances, ultimately influencing the formation of genres.

1 Uvod¹

Ob aktualnem informacijsko-tehnološkem razvoju se marsikomu postavlja vprašanje o smiselnosti in funkciji poučevanja ter učenja jezika. Toda jezik ni le sistem poimenovalnih enot in pravil njihovega povezovanja za uresničevanje določene komunikacijske ali vplivajske besedilne funkcije, temveč je v funkciji utemeljitve posameznikovega delovanja, je sistem idej in kot integralni del kulture tudi sistem rabe. Načini, kako komuniciramo, so s kulturo hkrati omejeni in jo razkrivajo ter ohranjajo. Vzorci ali obrazci, ki pri tem nastajajo, kažejo na podobnosti in razlike komunikacijskih položajev ter oblikujejo stalne oblike komuniciranja. Iz njih izhajajo besedilne skupine, ki imajo skupne nejezikovne in/ali jezikovne prvine: besedilni tipi in besedilne vrste/žanri.

Pomembnost kulture in njeno povezanost z jezikom je v svojih dokumentih prepoznal tudi Svet Evrope. Ta kot bistveno sestavino evropske kulturne dediščine in kot svojo temeljno vrednost razume prav jezikovno-kulturno raznolikost. Da bi to dediščino lahko ohranjal in s tem prispeval k strpnosti, je v novem evropskem dokumentu, pomembnem za jezikovno poučevanje in učenje, v ROPP (*Referenčnem okvirju za pluralistične pristope k jeziku in kulturam: Zmožnosti in viri*, 2017) postavil v ospredje poznavanje kulturnega konteksta rabe jezika.

Prispevek prinaša osvetlitev povezav med jezikom in kulturo, novosti ROOPA v primerjavi s *Skupnem evropskim jezikovnim okvirjem: učenje, poučevanje, ocenjevanje* (SEJO 2011) in na izbranih zgledih poskuša ponazoriti učinkovanja različnih izbir oz. besedil s podobno vplivajsko besedilno funkcijo v različnih kontekstih in z verjetnimi različnimi učinki.

2 Od SEJA do ROPPA ali od sporazumevalne jezikovne zmožnosti k medkulturni sporazumevalni zmožnosti

Kot lahko preberemo v različnih dokumentih Evropske unije, vezanih na jezike, so ti bistvena sestavina evropske kulturne dediščine. S tem v mislih Svet Evrope v več skupnih dokumentih promovira poučevanje in učenje (tujih) jezikov skupaj z razvijanjem medkulturne ozaveščenosti. Dva od teh dokumentov sta *Skupni evropski*

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovensčine* – vodja programa akad. prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje (SEJO 2011) in *Referenčni okvir za pluralistične pristope k jezikom in kulturam – Zmožnosti in viri* (ROPP 2017). Dokumenta predstavljata skupno podlago za pripravljanje jezikovnih učnih načrtov, učbenikov, izpitov, kurikularnih smernic itn. Namenjena sta učiteljem, izobraževalcem učiteljev, piscem učbenikov in nosilcem odločanja ter oblikovalcem (tuje)jezikovne politike.

V *Spremni besedi k slovenski izdaji* ROOPA Skela (2017: 7) tega vidi kot logično nadaljevanje že opravljenega dela v SEJO in evropskih težnjah, da bi bila pri poučevanju in učenju jezikov kultura v središču.

2.1 Jezik in kultura

Človekovo razumevanje podobnosti ali razlik med jeziki ter njihovo rabo ni neodvisno od kulture, temveč je družbeno in kulturno pogojeno. Na spoznavanje in jezik vplivajo družbeno-kulturne sile. Na te sile je občutljiv način, kako se vedemo in izražamo (Schiffirin 1995: 99). Splošna teorija jezikovnega komuniciranja vključuje védenje o jeziku (slovnici in slovarju), kulturi in interakcijskih pravilih v posamezno vseobsegajoče ogrodje zasnov in analitičnih postopkov. Govorci nekega jezika kot člani družbenih in kulturnih skupin poznajo način, kako uporabljati jezik. Ta ne le zrcali skupinske identitete, ampak nenehno tvori kazalnike, kdo je govorec, o čem želi govoriti in kako ve, kako to doseči. To pomeni, da govorjenje oz. širše jezikovnokomunikacijska interakcija predstavlja človekov način vrednotenja, čustvovanja, mišljenja, delovanja in prikazuje njegove komunikacijske spretnosti kot člana določene kulture in družbene skupine. S tem je poudarjeno, da jezik ni le sredstvo komuniciranja – t. i. operacionalizacija ali instrumentalizacija jezika (Vidovič Muha 1998: 102–103; 2013: 101),² temveč odraz posameznikovega načina vrednotenja, čustvovanja, mišljenja, delovanja v skupnosti na določenem prostoru skozi čas.

To jezikovnemu znaku kot dvo- ali tridelnem znaku – izraz, vsebina (in uporabnik) – omogočata zadnja dva dela: vsebina³ in uporabnik. Jezik govorca umesti v preplet verjetij in ravnanj, značilnih za določeno kulturo kot sistema idej, na katerem temelji

² Da je jezik več kot le sredstvo komuniciranja, navaja tudi Kocbek (1963: 513), saj v jeziku in vsem drugem v pojavnem svetu vidi, da deli tega sveta »v sebi nosijo neizčrpno polnost, ki ni istovetna z neogibno potrebnim in zgolj funkcionalnim, ampak ga daleč prekaša in sega z njim preko sebe. Človekovo izražanje je prav razodevanje tega presežka. V stvareh in v človeku vidi jezik nekaj več od tega, kar hočeta povedati enačba in funkcija« (Kocbek 1963: 513).

³ »Vsak jezik nas navezuje na svet in zemljo v obsegu zamejene izrazne in pomenske skupnosti.« (Kocbek 1963: 514)

posameznikovo delovanje v družbi in ki hkrati to delovanje osmišlja. Jezik pa je obenem tudi sistem rabe; njena pravila in norme so integralni del kulture (Schiffrin 1995: 138, 139) ali kot na navaja že Vodušek 1933, citira pa ga tudi Vidovič Muha (2013: 137), je beseda oziroma leksem kot temeljna poimenovalna enota jezika v središču kulture, toda govorec z jezikom ne izraža le pripadnosti določeni skupnosti ali kulturi, v kateri ima različne javne vloge (mama, zaposlena, otrok, učitelj itd.), ampak tudi svojo celostno podobo (Vidovič Muha 2013: 113) oziroma svoj mentalni svet.⁴

To, da je kultura sistem idej, pomeni, da obsega splošni 'pogled na svet': niz predpostavk in prepričanj, ki usmerjajo in organizirajo način razmišljanja, čustvovanja in delovanja ljudi (Schiffrin 1995: 139). Ti so obenem tudi kazalniki tradicije, vrednot in zgodovine neke skupnosti⁵ (Vidovič Muha 2013: 126). Uporaba jezika v različnih komunikacijskih področjih (npr. znanost, gospodarstvo, pravo, politika, mediji) in s tem v določenih govornih položajih ter dogodkih (npr. mednarodna znanstvena konferenca, zavarovalna policia, seja državnega zbora, televizijski dnevnik) pomaga uresničevati kulturne norme, na katerih temelji način medsebojnega ravnanja: kultura se nenehno ustvarja, pogaja in na novo opredeljuje v konkretnih dejanjih med osebami, ki sodelujejo v neki interakcijski situaciji. Prostor manifestacije kulture je znanje. To skladno z teorijo jezikovne pragmatike predstavlja kontekst tvorjenja in interpretiranja diskurza. Zato je razumljivo, da je način, kako komuniciramo, omejen s kulturo, jo hkrati razkriva in ohranja. Med jezikovnokomunikacijsko interakcijo oblikovani vzorci prispevajo h kulturi (Schiffrin 1995: 139–140) in se prenašajo kot del teoretičnega in izkušenjskega znanja.

Zato tudi ni presenetljivo stališče odločevalcev o skupni evropski jezikovni politiki, da dejanska vsebina (tuje)jezikovnega pouka nista slovnica in leksika določenega jezika, temveč kultura, ki jo ta jezik ubeseduje (Skela 2017: 10 po Dema in Moeller 2012: 77).

⁴ V tem kontekstu je zanimiva in ostra kritika Vidovič Muhe (2013: 53) o odnosu do maternega oz. prvega jezika. Avtorica navaja, da gre pri nesposobnosti ali nepripravljenosti, da bi razumeli (svoj) jezik kot samoumevno danost – jezik torej razume kot človekovo prirojeno danost – »za nezmožnost otresti se /... / občutka njegove in s tem tudi lastne manj- ali večvrednosti. Kot da bi morali vnesti v Wittgensteinovo spoznanje o odvisnosti meja lastne svobode od meja lastnega jezika mazohistično zamejevanje lastne svobode z idejo – ideologizacijo lastnega jezika«.

⁵ Jezikovna skupnost je skupnost, ki jo označuje redna in pogosta interakcija, ki pripada skupnemu jezikovnemu sistemu, in ki jo od podobnih skupnosti ločujejo pomembne razlike v jezikovni rabi. To pomeni, da ima ta skupnost skupna pravila za tvorjenje in interpretacijo ubesedenega.

Znano dejstvo je, da ljudje različnih jezikovnih in kulturnih ozadij vse pogosteje prihajajo v stik. Posledica tega je vse večja heterogenost sodobnih skupnosti, v katerih lahko kljub skupnemu jezikovnemu znanju prihaja do komunikacijskih težav, saj le poznavanje jezika ne zadostuje, kar je še najbolj opazno pri poučevanju in učenju tistega neprvega jezika, ki je kulturno in sicer nesoroden prvemu ali kateremu drugemu že naučenemu jeziku.

Pomen in mestoma ključna vloga družbenih in kulturnih konvencij sta zlasti opazna pri tvorjenju in interpretaciji besedila oziroma diskurza, ki sta neposredno povezana z (raz)poznavanjem vloge besedila ali vplivajske besedilne funkcije v konkretni komunikacijski interakciji. Ta funkcija kot odsev tvorčeve motivacije in zelenega cilja določa strukturo in leksiko besedila, hkrati pa tidve vzvratno določata funkcijo. Iz tega izhaja, da je z jezikovno rabo neposredno povezano vprašanje poznavanja besedilnih skupin. Pri tem sta mogoči vsaj dve izhodišči: 1) pri poučevanju in učenju jezika in razvijanju sporazumevalne jezikovne zmožnosti besedilne skupine nimajo posebne vloge oziroma 2) znanje o besedilnih skupinah je nujno, da lahko govorimo o kritični oziroma medkulturni sporazumevalni jezikovni zmožnosti. Ustrezno visoka besedilnovrstna pismenost »uporabnikom jezika zagotavlja prepoznavanje in učinkovito rabo žanrov« (Nidorfer Šiškovič 2013: 273) ter posamezniku omogoča večje aktivno vključevanje v različna družbena in kulturna komunikacijska področja.

Kot že rečeno, je jezikovna raznolikost in s tem tudi kulturna temeljna vrednota in bistvena sestavina evropske kulturne dediščine, zato Svet Evrope z dokumenti, kot sta SEJO in ROPP, teži k zmanjševanju jezikovnih ovir, poenotenju načinov poučevanja ter učenja jezikov in kultur ter k razvijanju medkulturne ozaveščenosti kot bistvene sestavine medkulturne sporazumevalne jezikovne zmožnosti (Skela 2017: 4).

2.2 Evropski dokumenti za poučevanje in učenje jezikov

2.2.1 *Skupni evropski jezikovni okvir* (SEJO 2011)

V jedru *Skupnega evropskega jezikovnega okvirja* (2011) je sporazumevalna jezikovna zmožnost s skupnimi referenčnimi ravninami (od A1 oziroma osnovni uporabnik, vstopna raven, do C2 oziroma učinkoviti uporabnik, raven mojstrstva). Sporazumevalna jezikovna zmožnost vključuje teoretično in praktično/operativno znanje, spretnosti, poznavanje tematike in splošno razgledanost. Govorcu omogoča

delovanje (sprejemanje, tvorjenje, interakcijo in posredovanje) v določeni jezikovni skupnosti z uporabo primernih in sprejemljivih jezikovnih sredstev. To zmožnost sestavljajo jezikovne, sociolingvistične in pragmatične zmožnosti (SEJO 2011: 23, 35). Jezikovne zmožnosti se nanašajo na leksikalno, skladenjsko, fonološko znanje in spretnosti ter na druge razsežnosti jezika kot sistema. Drugi sklop zmožnosti, sociolingvistične zmožnosti se nanašajo na družbene in kulturne okoliščine rabe jezika (SEJO 2011: 35). Tretje, pragmatične zmožnosti pa na kohezivno, koherentno in funkcionalno rabo jezikovnih pojavov ob upoštevanju jezikovno-vedenjskih oz. interakcijskih vzorcev ali scenarijev, komunikacijskih načel, diskurzivnih praks in besedilnih žanrov.

Kot družbeno-kulturno delovanje je jezikovnokomunikacijska interakcija odvisna od ideologij in vrednot neke skupnosti oz. od njene kulture. To posledično daje vpeljavo pojma raznojezičnost, ki v nasprotju z večjezičnostjo kot posameznikovim poznavanjem več jezikov oziroma kot soobstojem različnih jezikov poudarja povezovanje in dopolnjevanje med znanjem vseh oz. več jezikov (SEJO 2011: 26). »Raznojezičnost moramo razumeti v kontekstu raznokulturnosti« (SEJO 2011: 27), saj posameznik ob učenju jezika med seboj primerja različne kulture in med njimi išče razlike oz. podobnosti.

V slovenskem prostoru je kritično stališče do sporazumevalne jezikovne zmožnosti, predstavljene v SEJO, najprej zavzela Bešter Turk (2011). Sporazumevalno jezikovno zmožnost kot kompleksno zmožnost sestavljata dve ključni skupini zmožnosti: jezikovne in strateške. Zadnjo predstavlja niz metakognitivnih sestavin, prvo pa sestavljata organizacijsko (tj. slovnično in besedilno/diskurzivno) in pragmatično (tj. funkcijsko in sociolingvistično) znanje.

Leta 2014 je Vogel (2014: 12) poudarila, da šele model kritične sporazumevalne zmožnosti učencem in učenkam nekega jezika omogoča povezovanje sporazumevalnih zmožnosti s kritičnim mišljenjem. Meni, da je pri jezikovnem pouku treba razvijati jezikovno in kulturno zavest oz. zavedanje. Zadnja jezikovni rabi v določenem kontekstu ob zmožnosti presojanja rabe in konteksta dodaja zavedanje o pomenu kulture in družbe kot sooblikovalk besedila oz. pomembna dejavnika, ki vplivata na izbiro jezikovnih pojavov. Zaradi težnje po ozaveščenosti rabi jezikovnih pojavov kritično sporazumevalno zmožnost razume kot višjo raven sporazumevalne zmožnosti.

2.2.2 ROPP

Referenčni okvir za pluralistične pristope k jezikom in kulturam – Zmožnosti in viri (ROPP 2017) je, kot navaja Skela (2017: 5, 7) logično nadaljevanje in nadgradnja SEJO. V središče sta postavljena jezik in kultura; sporazumevalna jezikovna zmožnost pa je nadgrajena v medkulturno sporazumevalno zmožnost kot posameznikovo sposobnost za jezikovnokomunikacijsko interakcijo »preko kulturnih meja« (Skela 2017: 4), čeprav je medkulturna zmožnost obravnavna v okviru sociolingvistične oziroma sociokulturne zmožnosti že pri SEJO (Skela 2017: 5).

Izpostavitev medkulturne zmožnosti kot zmožnosti sodelovanja v interakciji preko kulturnih meja je še posebej pomembna pri poučevanju in učenju o besedilnih skupinah ali stalnih oblikah besedil,⁶ saj so te izrazito vezane na kulturo oziroma način življenja in tvorjena besedil znotraj določenega komunikacijskega področja neke skupnosti. To pa se ne nanaša samo na poučevanje in učenje določenega jezika kot neprvega, temveč tudi kot prvega. Izobraževalno okolje naj bi v nasprotju od družinskega učenca, učenko vpeljevalo v širšo skupnost, lahko bi rekli globalno.⁷

Poleg izrecne izpostavitve medkulturne zmožnosti so pomembne novosti, ki jih vpeljuje ROPP, še:

- pluralistični pristopi,
- zmožnosti vs. viri,
- preglednica globalnih zmožnosti,
- seznam virov.

2.2.2.1 Pluralistični pristopi

S terminom 'pluralistični pristopi k jezikom in kulturam' so mišljeni didaktični pristopi pri izobraževalnih dejavnostih, ki vključujejo več kot eno »različico jezikov in kultur« (ROPP 2017: 14). Navedeni so štirje tovrstni pristopi: a) medkulturni pristop, b) integrirani didaktični pristop po načelu od znanega jezika k novim, c) medjezikovno razumevanje med sorodnimi jeziki kot vzporedno obravnavanje dveh

⁶ S tem se izrecno strinjam z že omenjenim drugim stališčem Nidorfer Šiškovič (2013).

⁷ V tej trditvi so spregledane individualne značilnosti ožjih, družinskih skupnosti, saj je dejstvo, da lahko imajo osebe ob vstopu v izobraževalno okolje zelo različne izkušnje o širšem, globalnem svetu že zgolj zaradi socialnega položaja.

ali več jezikov iste jezikovne družine in č) jezikovno prebujanje, ki se nanaša na tiste učne jezike, ki jih šola ne poučuje.

2.2.2.2 Zmožnosti vs. viri

ROPP-ovo izhodišče je, da zmožnosti v izobraževalnem procesu ni mogoče niti preverjati niti poučevati. To so »enote določene kompleksnosti, ki nakazujejo celoto posameznika in so povezane z družbeno pomembnimi opravili v kontekstu, v katerem so aktivirane« (ROPP 2017: 17). Pomenijo pritegnitev, vključitev in uporabo različnih notranjih (posameznikovo znanje, spretnosti, stališča) in zunanjih virov (slovar in drugi priročniki ali iskanje pomoči drugje). Ti so manj odvisni od konteksta kot zmožnosti, saj določen kontekst aktivira isti vir, a ne aktivira vedno enako iste zmožnosti (ROPP 2017: 20). Posledica tega je, da so viri tisti, ki se jih lahko uči preko različnih dejavnosti/nalog, s čimer se posredno prispeva k razvoju zmožnosti.

2.2.2.3 Preglednica globalnih zmožnosti in seznam virov

Splošni predstavitvi ROPPA sledita preglednica globalnih zmožnosti (2017: 28) in preglednica s seznamami vseh notranjih virov ROPPA (2017: 32).

V prvo preglednico so vključene zmožnosti za aktiviranje znanja, spretnosti in stališč, pridobljenih z delovanjem in razmišljanjem. Izrecno je poudarjeno, da preglednica velja za vse jezike in kulture ter za odnose med jeziki in med kulturami. Med globalno zmožnostjo obvladovanja jezikovnega in kulturnega sporazumevanja v kontekstu drugosti in globalno zmožnostjo oblikovanja in širjenja mnogovrstnega jezikovnega in kulturnega repertoarja so v vmesnem območju navedene še zmožnost decentriranja, zmožnost razumevanja nepoznanih jezikovnih in/ali kulturnih prvin, zmožnost vzpostavljanja distance, zmožnost kritičnega analiziranja (sporazumevalne in/ali učne) situacije in dejavnosti, v katere je posameznik vključen, ter sedma globalna zmožnost, tj. zmožnost prepoznavanja »drugega« in drugosti.

Za ponazoritev notranjega vira navajam zgled notranjega vira *stališča*, in sicer za *Razdelek III. Odnosi/stališča: spraševanje – distanciranje – decentriranje – relativiziranje* (slika 1).

Razdelek III. Odnosi/stališča: spraševanje – distanciranje – decentriranje – relativiziranje (od A 9 do A 12)

A 9	*Kritično stališče* do jezika/kulture na splošno.	
A 9.1	Volja do spraševanja v zvezi z *jeziki/kulturami*.	
A 9.2	Obravnavati °° *jezike/kulture*//°*jezikovno/kulturno° raznolikost//°*jezikovne/kulturne° „mešanice“//učenje jezikov//njihov pomen/njihovo uporabnost ...°° kot objekte, ki odpirajo vprašanja.	
A 9.2.1	Obravnavati način delovanja jezikov in njihovih različnih enot (fonemov/besed/povedi esedilj) kot objektov analiziranja in razmišljanja.	
A 9.2.2	Obravnavati način delovanja kultur in njihovih področij (ustanov/obredov/rabe) kot objektov analiziranja in razmišljanja.	
A 9.2.3	Obravnavati lastne predstave in stališča do °dvojezičnosti/raznojezičnosti/kulturnega mešanja° kot objekte, ki lahko odpirajo vprašanja.	
A 9.2.4	Kritičen odnos do °vloge jezika v družbenih odnosih {moč, neenakost, pripisovanje identitete ...}/družbenopolitičnih vidikov, povezanih s funkcijami in statusi jezikov°.	
A 9.2.4.1	Kritičen odnos do uporabe jezika kot sredstva manipuliranja.	

Slika 1: Stališča kot notranji vir

Vir: ROPP (2017: 54)⁸

V nadaljevanju ROPPA so podane dodatne informacije za »boljše razumevanje zmožnosti in virov« (ROPP 2017: 69), npr. pojasnjena je rabljena terminologija, predstavljena je gradnja posameznega vira oz. opisnika. Npr. za znanje se praviloma uporabi glagol *vedeti*, za spretnosti *znati*. Glagolu sledi opis tematskega področja ali dejavnosti, ki se nanaša na predstavljeni vir, npr. *ve, da so lahko nekatere od teh norm tabuj; zna identificirati vrste diskurz*.

V *Spremni besedi k slovenski izdaji* ROPPA (Skela 2017: 8–10) je opisan način branja opisnikov, in sicer lahko to poteka tako, da poiščemo najmanjši del ali obratno. Prvi način je poimenovan mikroskopski, drugi teleskopski. Predlagana je kombinacija obeh s priporočeno smerjo od večjega dela k manjšemu. Pri branju naj bi upoštevali tri korake. Najprej izberemo enega od treh glavnih virov (znanja, stališča, spretnosti). Nato izberemo razdelek oz. več razdelkov znotraj izbranega glavnega vira (znanje ima 15 razdelkov od tega 7 za jezik in 8 za kulturo, stališča imajo 6 razdelkov,

⁸ Kot je razvidno iz slike, branje opisnika, tj. npr. 'A 9.2.4 Kritičen odnos do °vloge jezika v družbenih odnosih {moč, neenakost, pripisovanje identitete ...}/družbenopolitičnih vidikov, povezanih s funkcijami in statusi jezikov°: zahteva poznavanje konvencij njihovega zapisa. Npr. ključek in njegova obarvanost nosita informacijo o tem, kako nujna je za doseganje nekega vira vključenost pluralističnega pristopa, ° označuje alternativo, {} označuje seznam zgljedov itd.

spretnosti pa 7).⁹ Tretji korak opravimo, ko znotraj razdelka oz. razdelkov poiščemo ustrežni opisnik oz. opisnike (znanje ima 87 širših in 109 podrobnejših opisnikov; stališča imajo 19 širših in 151 podrobnejših opisnikov; spretnosti pa 53 širših in 93 podrobnejših).

Z odmikom od skupnih referenčnih ravni za določitev ravni poznavanja nekega jezika ROPP s seznamom virov omogoča opisno ovrednotenje posameznikovega poznavanja nekega jezika in kulture. Na potrebo po spremembi preverjanja pridobljenega/naučenega in po spremembi žarišča z učitelja na učenca kažejo tudi opisniki virov, kot so '*Zavzemanje stališča, da so jeziki °dinamični/se razvijajo/so hibridni° (v nasprotju s pojmom „čistost jezika“)*'; '*Volja do °bolj premišljenega/manj normativnega° pogleda na °jezikovne/kulturne° pojave {izposojenke/jezikovne ali kulturne mešanice/itn.}*'; '*Naklonjenost °raznojezični/raznokulturni° socializaciji*'; '*Ve, da lahko težave v sporazumevanju zaradi kulturnih razlik povzročijo °kulturni šok/kulturno utrujenost°*' (ROPP 2017: 52, 55, 95, 97), v nasprotju z viri in njihovimi opisniki, kot so '*Zna analizirati odnos med obliko in °kontekstom/situacijo°*'; '*Zna primerjati tipe diskurza v različnih jezikih*' (ROPP 2017: 60, 63).

3 ROPP o izreku, besedilu, diskurzu in jezikovnokomunikacijski interakciji

Za namene tega prispevka sem opisnike in vire iskala po mikroskopskem in teleskopskem načinu oz. njuni kombinaciji in po vseh treh korakih. Paberkovalno sem preletela vse opisnike za vsakega od treh glavnih virov. Da bi dobila splošen pogled v količino opisnikov, namenjenih besedilu, diskurzu, komunikaciji, koherentnosti, kohezivnosti, govornim dejanjem, načelom, izreku,¹⁰ sem z mikroskopskim načinom (iskanjem z navedenimi iztočnicami) poiskala opisnike, ki sodijo na področja besediloslovja, komunikacije, analize diskurza, govornih dejanj. Prvi vtis je bil, da je opisnikov malo in da je treba iskati tudi tvorjenke iz iztočnic (diskurz – diskurziv*). Podrobnejše teleskopsko–mikroskopsko iskanje je pokazalo, da je od skupno 512 opisnikov vsaj 80 širših oziroma 158 podrobnejših takih, ki jih lahko umestimo na področje dela z besedilom/diskurzom. Npr. od vira *spretnosti* je mogoče med tovrstne opisnike umestiti celotni razdelek *Oblada interakcijo*. Na

⁹ V ROPP razdelki za notranja vira stališča in spretnosti niso ločeni na jezik in kulturo.

¹⁰ ROPP v pomenu 'izrek' uporablja termin 'izjava'.

področje dela z besedilom/diskurzom pa je potencialno mogoče umestiti še številne opisnike, ki sodijo bolj na področje kulture.

Pokazalo se je tudi, da so nekateri opisniki oblikovani tako, da jih je mogoče upoštevati ne le pri jezikovnem pouku oz. poučevanju in učenju jezika, temveč širše, tj. pri drugih predmetnih področjih, saj so trajnostno naravnani ali spodbujajo vseživljenjsko učenje in strpnost ter empatijo [zgledi opisnikov A 7 {1}, A 8.6 {2}, A 11 {3}, A 16 {4}].¹¹

{1} (ROPP 2017: 52)

- A 7 *Naklonjenost/motivacija za °jezikovno/kulturno° raznolikost/raznovrstnost°.*
- A 7.2 *Pripravljenost vključiti se v pluralistično (besedno/nebesedno) sporazumevanje ob upoštevanju konvencij in obredov, ki ustrezajo kontekstu.*
- A 7.2.1 *Pripravljenost na poskus sporazumevanja v jeziku drugih in obnašanja na način, ki ga drugi vidijo kot ustreznega.*

{2} (ROPP 2017: 53)

- A 8.6 *°Volja/želja° po vključenosti v sporazumevanje z osebami iz različnih kultur/po navezovanju stikov z drugimi°.*
- A 8.6.1 *Volja po sporazumevanju s člani prejemne °kulture/jezika° <neizogibanje članom te °kulture/jezika°/neiskanje samo družbe članov lastne kulture>.*
- A 8.6.2 *Volja po razumevanju razlik v °obnašanju/vrednotab/stališčih° članov prejemne kulture.*
- A 8.6.3 *Volja do vzpostavitve odnosa enakosti v °raznojezičnem/raznokulturnem° sporazumevanju.*
- A 8.6.3.1 *Pripravljenost pomagati osebami iz druge °kulture/jezika°.*
- A 8.6.3.2 *Sprejemati pomoč od oseb iz druge °kulture/jezika°.*

{3} (ROPP 2017: 55)

- A 11 *Pripravljenost/volja° vzdržati se °lastne sodbe/lastnih pridobljenih predstav/lastnih predsodkov°.*
- A 11.3 *Volja do spopadanja z (razgradnje/premagovanja/) lastnimi(-ih) predsodki(-ov) do drugih °jezikov/kultur° in njihovih °govorcev/članov°.*
- A 11.3.1 *Biti pozoren na lastne negativne odzive na °kulturne/jezikovne° razlike {strahovi, prezir, gnus, vzvišenost ...}.*
- A 11.3.2 *Biti pripravljen sprejeti stališča do raznovrstnosti, ki so skladna z znanjem, ki ga posameznik °lahko pridobi/ga je lahko pridobil° iz nje.*
- A 11.3.3 *Zavzemanje stališča, da so jeziki °dinamični/se razvijajo/so hibridni° (v nasprotju s pojmom „čistost jezika“).*
- A 11.3.4 *Biti pripravljen zavreči lastne predsodke o odrinjenih jezikih (regionalni jeziki/jeziki migrantskih učencev/znakovni jeziki/...).*

¹¹ Vsi opisniki se nanašajo na vir A = stališča oz. angl. *attitudes*, fr. izvornik *savoir-être*. A 11 oz. A 11.3 sta širša opisnika, A 11.3.1–4 pa podrobnejši opisniki.

{4} (ROPP 2017: 57)

A 16.4 *Biti pozoren na [previden glede] nevarnosti kulturnega °osiromašenja/odtujitve, ° ki ga/jo lahko prinese stik z °drugim/drugimi° (prevladujočim/-i) °jezikom(-i)/ kulturo(-ami)°.*

A 16.5 *Biti pozoren na [previden glede] možnosti kulturne °odprtosti/obogatitve, ° ki jo lahko prinese stik z °drugim/drugimi° °jezikom(-i)/ kulturo(-ami)°.*

4 Izbire pri tvorjenju in interpretiranju ubesedenega/ubesediljenega glede na kulturni kontekst

Znano je, da pri ubesedovanju pravzaprav ubesediljamo, tj. tvorimo besedilo. To pomeni, da znotraj različnih meril besedilnosti izbiramo med sprejemljivo paleto danih možnosti, tj. izbiramo jezikovne vzorce, obrazce. Ti so sestavina tega, kar vemo in delamo kot člani določene kulture oz. del kulturnega znanja in vedênja. Za jezikovne vzorce ali obrazce je značilna raznovrstnost tako med različnimi jezikovnimi skupnostmi/kulturami kot znotraj posamezne jezikovne skupnosti, a na različnih komunikacijskih področjih. Vzorci ali obrazci kot mentalne sheme besedil kažejo na podobnosti in razlike med komunikacijskimi položaji ter oblikujejo stalne oblike (jezikovnega) komuniciranja. Iz njih izhajajo besedilne skupine, ki imajo skupne nejezikovne in/ali jezikovne prvine: besedilni tipi in besedilne vrste/žanri. Ti omejujejo leksikalne in oblikoslovno-skladenjske izbire.

Izbire pri tvorjenju ali interpretiranju besedila so odvisne tudi od osebnih okoliščin učenja slovenskega jezika kot neprvega jezika, pa tudi kot prvega. Skladno z njimi učeči se spoznavajo razlike med registri – jezikovnimi različicami – v tistih komunikacijskih kontekstih, ki so značilne za osebne okoliščine učenja. Npr. neknjižni ubeseditveni možnosti '*dva Uniona/dve pivi, prosim*' bo učeči se spoznal prej v okolju zunaj predavalnice ob postavki, da gre za polnoletno osebo. V predavalnici se bo kvečjemu seznanil z ubeseditvenimi možnostmi '*dve skodelici kave, dva kozarca vode, dve skodelici čaja*', manj verjetno je z možnostmi '*dve pločevinki/steklenici piva; dva pollitrška kozarca temnega točenega piva*'. V navedenih zgledih ne gre le za razliko med neknjižnimi registri in knjižnim jezikom, temveč tudi za družbeno-kulturne vrednote v smislu, ali je pogovarjanje o alkoholu v izobraževalnih ustanovah sprejemljivo ali to spodbuja k uživanju alkohola oz. ali bi ubeseditvena možnost '*dve pločevinki brezalkoholnega piva Union*' učinkovala neživljenjsko. Kot v poznanih jezikih tudi za učenje novega jezika velja, da bo govoreči skladno s teorijo relevantnosti izbral ubeseditveno možnost, ki zahteva najmanj truda in ki glede na relevantnost zadovoljuje njegova pričakovanja ter zagotavlja najhitrejšo in najzanesljivejšo

možnost doseganja zelenega učinka; tudi ob dejstvu, da kot član neke skupnosti posameznik, ki se jezika te skupnosti šele uči, ne želi izstopati.

V navedenih ubeseditvenih zmožnostnih so bili skupni vplivajnska besedilna funkcija in okvirni prostor ter čas komunikacijskega položaja (naročanje pijače v gostilni). Zgled skupne le vplivajnske besedilne funkcije predstavlja zahteva, da naj naslovnik zapre vrata {5}, pri tem pa ni nujno, da je ista tudi propozicija.

{5}

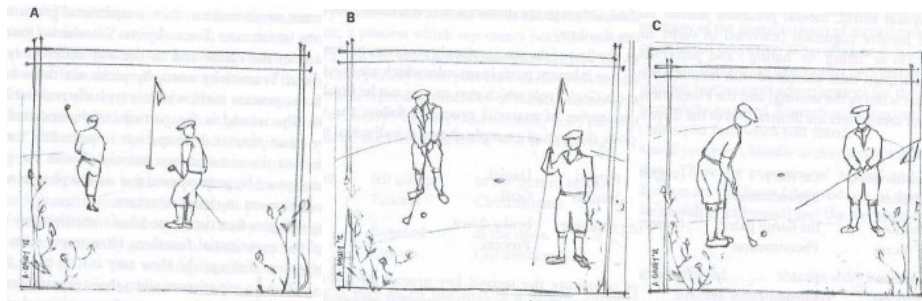
- a) *Zapri(-te) vrata.*
- b) *Zabtevam, da zapreš(-te) vrata.*
- c) *Prosim, ali bi lahko zaprl(-i) vrata?*
- č) *Želim, da zapres(-te) vrata.*
- d) *Ali lahko zapreš(-te) vrata?*
- e) *Hočem, da zapreš(-te) vrata.*
- f) *Kako piba.*
- g) *Zebe me.*
- h) *Dovolj je že prezračeno.*
- i) *Spet so odprta vrata.*
- j) *Vrata so še vedno odprta.*
- k) *Vrata!*
- l) *Spet je imel nekdo dolg rep.*
- m) *A imaš rep?*

Izbira ubeseditvene možnosti v danem zgledu {5} je najprej odvisna od osebnih okoliščin učečega se. Nadalje se učečemu se predstavijo možnosti, ki izkazujejo skladnost med obliko (velelniška oblika glagola *zapreš(-te)*) in pomenom, tj. možnosti neposrednega ubeseditvenega vplivajnske besedilne funkcije. Kasneje se pri izbiranju ustrezne propozicije za to tvorčevo namero vključi še družbeno razmerje med udeleženci in šele na to komunikacijski položaj (doma, v predavalnici, v restavraciji itd.). Za zadostitev zahtev, ki jih v konkretnem primeru pred tvorca postavlja družbeno razmerje med udeleženci, je razlikovanje v nagovoru naslovnika v smislu tikanja/vikanja le ena od ubeseditvenih možnosti (*zapreš(-te)*). Primerna stopnja vljudnosti glede na družbeno razmerje je lahko ubeseditvena z modalnimi glagoli in drugimi modalnimi izrazi {5 č, 5 d}. Zahteva je lahko predstavljena kot prošnja {5 c}. Najvišjo stopnjo vljudnosti pa predstavlja konvencionalna posrednost {5 d} (Kunst Gnamuš 1991: 167).

Ubeseeditvene možnosti od točke *a* do točke *e* so z družbenega in kulturnega vidika ob upoštevanju razmerja med udeleženci večinoma razumljene kot nevtralne. Nenevtralne možnosti od točke *f* do točke *m* so različno intenzivni namigi in lahko

vključujejo disfemizme, evfemizme in druge krepilce ali šibilce v jeziku ali ubeseditvene možnosti, ki so ustaljene le za ozek krog udeležencev. Pester nabor raznolikih ubeseditvenih možnosti je eno od priporočil ROPPA pri učenju in poučevanju jezika in kulture. Pestrost nabora je skladna npr. z opisniki 'S 3.9 Zna primerjati kulture sporazumevanja'; 'S 1.7 Zna analizirati kulturni izvir različnih vidikov sporazumevanja.'; 'S 1.8 Zna analizirati kulturne izvire določenega obnašanja.'; 'S 1.9 Zna analizirati posamezne družbene pojave kot posledico kulturnih razlik.'; 'A 11.3 Volja do spopadanja z (razgradnje/premagovanja/) lastnimi(-ih) predsodki(-ov) do drugih °jezikov/ kultur° in njihovih °govorcev/ članov°.'; 'A 3.4 Zanimanje za razumevanje tega, kar se zgodi v medkulturnem/raznojezičnem sporazumevanju.'; 'K 10.2 Ve, da na sporazumevanje vplivata kultura in identiteta.'

Kultura pa ne usmerja in omejuje le posameznikove izbire ubeseditvenih možnosti na ravni posameznega govornega dejanja oz. izreka, temveč tudi pri tvorjenju celotnega besedila (slika 2) in pri interpretaciji, ki lahko vključuje večpomenskost {6} ali le večfunkcijskost {7}.

Slika 2: Zgodba o ...

Vir: Simpson (2014: 23)

Splošno navodilo *'Tvoril besedilo, s katerim ubesediš, kar vidiš na danem zaporedju slik.'* tvorcu omogoča izbire, določitve ali odločitve o:

- vplivanski besedilni funkciji oz. namenu besedila,
- besedilni skupini, žanru,
- obsegu,
- poimenovanju oseb,
- poimenovanju položaja (kje, kdaj, kaj osebi delata),

- razmerju med osebama/osebami,
- dogajanju, poimenovanju dogajanja,
- rezultatu dogajanja,
- uporabi premege ali poročanega govora,
- uporabi vizualnih prvin,
- leksiki (jeziku, jezikovni različici),
- morebitnem naslovu in še čem drugem.

{6}

Vsak dan berem tvoja sporočila.

{7}

Ali greva na kavo?

Zgled {6} naslovnik interpretira skladno s svojim izkušenjskim svetom kot ubeseditev romantičnih čustev, očitka, nekdanjih romantičnih čustev itd. S tem postopoma oblikuje stališče, da obstajajo še drugi način interpretiranja ubesedenega.¹² Več različnih hkratnih možnosti interpretiranja ubesedenega omogoča večfunkcijskost {7}, ko lahko npr. vprašanje interpretiramo kot ponudbo, povabilo, poziv ali celo zavezo. Zadnje je v smislu, da oseba, ki vabi tudi poravna račun, kulturno pogojeno. Zaveza v smislu, da ima tvorec čas in da bo sam šel na kavo, pa je verjetno implicitno prisotna v vseh kulturah.

Na izbiro vizualnega gradiva ob tvorjenju besedila in na njegovo interpretacijo resda vplivajo posameznikova stališča, vrednote, mnenje, a so te odvisne od vrednot, norm, stališč celotne skupnosti (slika 3).

Vabilo sooblikujeta motiva s situ. Oba izbrana motiva predstavljata pomembne dogodke življenja v prazgodovini: ljubezen in lov. Izbira enega ali drugega motiva je priložnost za razpravo. Prvi motiv omogoča razpravo o ljubezni in njenih različnih oblikah, o ljubosumju, posedovanju druge osebe, o dajanju svobode ljubljeni osebi, o spolnosti, spolni identiteti, o izražanju ljubezni, drugi motiv pa o stališčih do lova, razliki med lovom za preživetje in lovom kot vrsto športne in prostočasne aktivnosti, o odnosu do živali na splošno, o prostoživečih, o udomačenih živalih, o živalih, ki

¹² Opisnik: 'A 4.4 Sprejemanje obstoja ° drugih načinov interpretiranja resničnosti/ drugih sistemov vrednot° (izražanje implicitnega z jezikom, pomen načinov obnašanja itn.)'

človeku nudijo emocionalno oporo in družbo. Razprava o teh temah je mogoča na ravni kulture oz. odnosa skupnosti do upodobljenega, na ravni posameznika in na ravni podobnosti in/ali razlik med več kulturami. Razprave omogočajo uresničevanje npr. opisnika:

Bojevniki s situl živijo še danes

10.9.2012 | 17:30

Novo mesto – Od petka je v mali dvorani Dolenjskega muzeja odprta likovna razstava makedonske slikarke Svetlane Jakimovske Rodić Stene varnih sob – motivi iz situl. Svetlantine grafike so postavljene sredi male dvorane, kjer na steni visijo podobe razstave Odsivi prazgodovine v bronu – situlika umetnost Novega mesta.

Zgodba, predstavljena na s stropa viseči tkanini, se začneja v prazgodovini s podobami, ki so krasile situle, najdene na Dolenjskem, in prikazujejo pomembne dogodke v življenju tedanjih prebivalcev teh krajev: od ljubezni, veseljačenja, lova do dvobojev in bojev. Svetlantina zgodba od tam naprej izrisuje transformacijo situlskih podob v današnji čas, ko se vojakom s podobnimi pokrivali pridružijo borbeni helikopterji in letala.

Notranjost Svetlantine varne sobe, ki jo kot zidovi omejujejo razstavljene grafike, je zapoljena s kot pajčevina tankim letičem in posuta z drobnim peskom in pešeni kraterji. Kot pravi avtorica, si gledalec lahko podobe ogleda v poljubni smeri od pravadine do sodobnosti ali v nasprotni smeri, z zunanje ali notranje strani, pa tudi razlaga si jih lahko vsak po svoje.

Svetlana Jakimovska Rodić je z Dolenjskim muzejem že dolgo povezana, tako da tokratna razstava ni naključje. Sredi devetdesetih je bila namreč pod drugo leto zaposlena v muzeju, tako da dolenjsko arheološko dediščino, situle in podobe na njih dobro pozna.

I. V.

Svetlana Jakimovska Rodić (Foto: I. V.)

Podobe s situl so zazihvale novo življenje. (Foto: I. V.)

Bojevniki s situl živijo še danes

10. 9. 2012 | 17:30

Novo mesto – Od petka je v mali dvorani Dolenjskega muzeja odprta likovna razstava makedonske slikarke Svetlane Jakimovske Rodić Stene varnih sob – motivi iz situl. Svetlantine grafike so postavljene sredi male dvorane, kjer na steni visijo podobe razstave Odsivi prazgodovine v bronu – situlika umetnost Novega mesta.

Zgodba, predstavljena na s stropa viseči tkanini, se začneja v prazgodovini s podobami, ki so krasile situle, najdene na Dolenjskem, in prikazujejo pomembne dogodke v življenju tedanjih prebivalcev teh krajev: od ljubezni, veseljačenja, lova do dvobojev in bojev. Svetlantina zgodba od tam naprej izrisuje transformacijo situlskih podob v današnji čas, ko se vojakom s podobnimi pokrivali pridružijo borbeni helikopterji in letala.

Notranjost Svetlantine varne sobe, ki jo kot zidovi omejujejo razstavljene grafike, je zapoljena s kot pajčevina tankim letičem in posuta z drobnim peskom in pešeni kraterji. Kot pravi avtorica, si gledalec lahko podobe ogleda v poljubni smeri od pravadine do sodobnosti ali v nasprotni smeri, z zunanje ali notranje strani, pa tudi razlaga si jih lahko vsak po svoje.

Svetlana Jakimovska Rodić je z Dolenjskim muzejem že dolgo povezana, tako da tokratna razstava ni naključje. Sredi devetdesetih je bila namreč pod drugo leto zaposlena v muzeju, tako da dolenjsko arheološko dediščino, situle in podobe na njih dobro pozna.

I. V.

Svetlana Jakimovska Rodić (Foto: I. V.)

Podobe s situl so zazihvale novo življenje. (Foto: I. V.)

Slika 3: Vabilo na razstavo Stene varnih sob – motivi iz situl

Vir: interno gradivo za gradnjo korpusa besedil Berta (projekt Slovenščina na dlani)

A 6 °Spoštovanje/upoštovanje° „tujih“/„drugičnih“ °jezikov/ kultur/ oseb° °jezikovne/ kulturne/ človeške° raznolikosti okolja °jezikovne/ kulturne/ človeške° raznolikosti kot takšne [na splošno]

5 Sklep

Dejstva, da je besedilo a) neodvisna jezikovnosistemska enota, b) enota, ki sega prek roba stavka, c) celota propozicij in njihovih medsebojnih logično-pomenskih razmerij, č) urejen skup ilokucij, za katere v samem besedilu obstajajo določeni kazalniki, in da d) nastaja v interakciji z drugimi udeleženci komunikacijskega stika v določenem prostoru in času, omogočajo poučevanje in učenje jezika ter kulture prav ob besedilu kot izhodiščem za obravnavo ne le jezikovnih pojavov (npr. navodilo za uporaba česa osmišlja učenje velelniške glagolske oblike, opis predmeta funkcijo pridevniške besede, raba zaimkov za tretjo osebo funkcijo kohezivnih sredstev, raba členkov razumevanje funkcije konektrojev v besedilu/diskurzu), ampak tudi družbeno-kulturnih pojavov (ustrezna in primerna ubeseditve vplivajnske besedilne funkcije glede na komunikacijski položaj ali dogodek in morebitne implikacije, ki sledijo iz izbrane ubeseditve, medkulturne razlike med obravnavanimi /tabu/ temami).

Ne glede na to, s katerega vidika (od *a* do *d*) opazujemo tvorjenje in interpretacijo konkretnega posameznega besedila ali diskurza, lahko vedno ugotovimo, da na tvorjenje in interpretacijo v prvi vrsti vpliva osebinina identiteta in njen sistem vrednot, posledično čustvovanja, mišljenja in njen načini delovanja. To pa je v veliki meri odvisno od osebinih izkušenj in kulture skupnosti, katere del je.

ROPP-ova izpostavitve medkulturne zmožnosti pri poučevanju in učenju jezika še dodatno omogoča učenje strpnosti, sočutja, spoštovanja drugega in drugosti, saj je »razumevanje jezika /.../ sinteza večtisočletnega človekovega opazovanja lastnega izrazila, v katerem človek skozi besedo določa svet zunaj sebe« (Pogorelec 2011: 29).

Literatura in viri

- Marja BEŠTER TURK, 2011: Sporazumevalna zmožnost – eden od temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jeziški in slovstvo* 56/3–4, 111–130.
- Edvard KOCBEK, 1963: Misli o jeziku. *Sodobnost* 11/6, 511–525.
- Mira KRAJNC IVIČ, Tadeja FILO, 2021: Spodbujanje sporazumevalne jezikovne zmožnosti ob primeru vabila na razredni stopnji. *Pogledi na slovensko kot neprvi jezik v zgodnjem izobraževanju*. Ur. Dragica Haramija, Simona Pulko. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba: Pedagoška fakulteta. 253–273.
- Olga KUNST GNAMUŠ, 1991: *Sporazumevanje med željo, resnico in učinkom*. Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.
- Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ, 2013. Žanrskost funkcijskih besedilnih vrst. *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja, 32). 269–275.
- Breda POGORELEC, 2011: *Stilistika slovenskega knjižnega jezika. Jezikoslovni spisi II*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ROPP: *Referenčni okvir za pluralistične pristope k jezikom in kulturam [Elektronski vir]: zmožnosti in viri*. Ur. Liljana Kač. Prev. Prevajalska agencija Julija. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2017. Dostop 23. 6. 2023 na <http://www.zrss.si/pdf/pluralisticni-pristopi-k-jezikom.pdf>.
- Deborah SCHIFFRIN, 1995: *Approaches to Discourse*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Paul SIMPSON, 2014: *Stylistics. A Resource Book for Students*. New York: Routledge.
- Janez SKELA, 2017: Spremna beseda k slovenski izdaji. ROPP: *Referenčni okvir za pluralistične pristope k jezikom in kulturam. [Elektronski vir]: zmožnosti in viri*. 4–12.
- Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva, 2011. Dostop 24. 5. 2023 na <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/SEJO-komplet-za-splet.pdf>.
- Jerca VOGEL, 2014: Jezikovna kulturna zavest pri pouku maternega/prvega jezika. *Jeziški in slovstvo* 59/4, 3–14.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1998: Družbeno-politični vidik normativnosti v slovanskih knjižnih jezikih. *Slavistična revija* 46/1–2, 95–116.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2013: *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.